

УДК 811.112

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.4.1/24>**Карнік М. І.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кушнірчук О. О.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Боднар О. М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

У центрі уваги дослідження знаходиться науковий німецькомовний текст та його лінгвістичні особливості. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю повного, всебічного вивчення своєрідної семіотичної системи, що діє за всіх своїх особливостей у певних рамках існуючих модифікованих засобів комунікації. Основною метою роботи є визначення відмінних лінгвістичних характеристик тексту наукового стилю в сучасній німецькій мові. Як об'єкт дослідження розглянуто тексти наукової тематики, представлені у німецькомовних публіцистичних джерелах. Предметом дослідження є лексичні та граматичні особливості наукового стилю мовлення сучасної німецької мови. У дослідженні застосовано метод словникових дефініцій, аналізу літератури з проблеми та розгляд різних точок зору авторів, метод суцільної вибірки, який використовувався для створення блоку прикладів, що аналізуються, контекстуальний метод. Матеріалом для цього дослідження послужили німецькомовні наукові тексти, які були відібрані методом суцільної вибірки із сайту wissenschaft-aktuell.de. Практична значимість дослідження полягає у теоретичній інформації, а також у деяких практичних порадах та рекомендаціях для лінгвістів та стилістів, що може бути використана при навчанні стилістиці німецької мови у ЗВО, а також корисним українським вченим під час читання та аналізу німецькомовної наукової літератури. У статті розглядаються лексичні та граматичні особливості текстів наукової тематики. Виявлено, що у німецькомовних наукових текстах переважають композити, запозичення, спеціальна та нейтральна лексика, терміни, а також складносурядні та складнопідрядні речення, інфінітивні обороти, поширені означення. Розуміння лінгвостилістичних особливостей німецькомовних наукових текстів сприяє адекватному сприйняттю їхнього змісту.

Ключові слова: запозичення, композит, лінгвостилістична особливість, німецькомовний науковий текст, фразеологічний зворот.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві традиційно виокремлюють художній, розмовно побутовий, науковий, офіційно-діловий, конфесійний, публіцистичний та стилі [6, с. 35]. Вони мають розгалужену систему підстилів та перебувають у тісній взаємодії, проникаючи один в інший. Науковий стиль реалізує «особливий тип мислення – об'єктивний, науковий, заснований на системі конкретних знань про людину, суспільство і про матеріальний світ» [3].

Основна функція наукового тексту полягає у поясненні в широкому сенсі слова, яке включає в себе «етапи наукового мислення, закріплення процесу пізнання та викладу результатів пізнання» [6, с. 38]. Науковці відзначають з-поміж інших такі екстралінгвальні риси наукового стилю, як

точність, абстрактність, логічність, об'єктивність та мовна економія [9, с. 8], незалежно від об'єкта дослідження, типу мислення, методології розвідки. Зазначені риси необхідні та обов'язкові у процесі формування наукової картини світу. Створюючи науковий текст, науковці ретельно «аналізують засоби вираження компонентів знання, вдосконалюють добір засобів, необхідних для цілісного вираження змісту» [11, с. 101].

Науковий стиль, зокрема німецькомовний, який є об'єктом нашого дослідження, функціонує у науковій, технічній, навчальній і довідковій літературі, яка представлена сукупністю організованих певним чином текстів. Ці тексти засвідчують результати наукової діяльності. Наукові твори відбивають суспільні пріоритети, «демонструють

стан певної галузі науки та ступінь її розвиненості, який включає наявність наукової термінології, розробленість типологічно-жанрового спектра та наукового стилю. Наукова творчість – це інтелектуальна вершина національної культури» [4, с. 7]. У цьому контексті вважаємо за необхідне дослідження лінгвостилістичних особливостей іншомовних наукових текстів, зокрема німецькомовних, з метою покращення їх сприйняття українськими вченими, адже поширення наукової співпраці з німецькими, швейцарськими та австрійськими вченими та робота з німецькомовними першоджерелами вимагає чіткого розуміння контексту.

Аналіз останніх досліджень. Науковий стиль у різних аспектах досліджували як українські, так і німецькі вчені. Розвідки П. Селігей [4] присвячені українському науковому тексту в аспекті комунікативної повноцінності та стильової досконалості. Лексичні та граматичні особливості наукового мовлення досліджували О. Михайлова, А. Сидоренко, В. Сухонар [2] та Т. Онуфрієнко [3]. Специфіку наукових текстів вивчали Ю. Сурмін [5] та О. Боровська [1]. Німецький дослідник Г. Грубер [7] присвятив свої розвідки дослідженню когезійних структур у наукових текстах. Ролі підрядних та сурядних речень у наукових текстах присвячено роботи Р. Гінтергельця та Н. Катасо [8], а також С. Реппа та Ф. Штукмейєра [10]. Р. Штольце [11] досліджував проблеми перекладу наукових текстів.

Мета статті полягає у визначенні відмінних лінгвостилістичних характеристик наукового тексту в сучасній німецькій мові.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, одним з аспектів детального вивчення текстів будь-якого стилю та жанру є його лексично-граматична організація. Релевантним для нас є аналіз лінгвостилістичних особливостей німецькомовних наукових текстів.

Дослідження лексики зазначених текстів дозволяє констатувати, що їх основною ознакою є наявність великої кількості композитів, тобто іменників, утворених складанням двох та більше основ. На думку вчених, тенденція до утворення композитів викликана номінацією, мовною економією, посиленням висловлювання, заміною невмотивованих виразів мотивованими, застарілими виразами новими та іншими причинами [6, с. 45].

Активне вживання термінологічної лексики композитної конструкції пояснюється як певними загальними структурними закономірностями

німецької мови, так і особливостями, які випливають з характерної для термінології специфіки: швидкий темп розвитку багатьох галузей науки й техніки викликає утворення великої кількості нових спеціальних понять і відповідних їм термінів [11, с. 78].

Німецькі композити утворюються різними способами, серед яких найпоширенішим є поєднання іменника з іменником, прикметником, дієсловом, числівником, прислівником або прийменником. У поєднанні іменника з іменником основне значення належить останньому. Перший компонент композита визначає, конкретизує останній компонент. У разі поєднання іменника та дієслова останнє зазвичай фігурує у вигляді чистого кореня. У поєднанні іменника з прислівником або прийменником останні набувають ознак та характеристики префіксів: *Denn je nach Windbedingungen wirkt sich der Nachlaufeffekt über Distanzen von bis zu 50 Kilometern aus, bei Offshore-Windparks sogar noch weiter* [wissenschaft-aktuell.de, 03.07.2021].

При означальному складанні семантичні зв'язки між компонентами складних термінів об'єднані однією загальною ознакою: перший, визначальний компонент уточнює, конкретизує значення другого компонента, що визначається. При цьому шляхи конкретизації можуть бути дуже різноманітними, наприклад: *die Autofarbe – die Farbe eines Autos*.

На відміну від означальних складних слів у копулятивних словах встановлюється зв'язок між компонентами. Наприклад, *Hammerpresse – нрес-молот, Ringschraube – рум-болт, Ritzenwelle – вал-шестерня*. Компоненти цього терміна вступають у синтаксично рівноправні зв'язки. Означально-копулятивне складання характерне лише для трьох- та більше компонентних термінів: *Radial-Rillen-Kugel, Gummi-Metall-Element: Großen Anteil hat beispielsweise die Eis-Albedo-Rückkopplung* [wissenschaft-aktuell.de, 15.08.2022].

Для наукових текстів характерне уживання **запозичень**, як правило, латинських та грецьких, які належать до так званої, міжнародної лексики, тобто повторюються у мовах багатьох народів, об'єднаних між собою спільними рисами культурного розвитку. Такі терміни легко перекладаються через їхню звукову та графічну схожість з українською мовою, наприклад: *das Atom – атом, найдрібніша частка; das Radio – радіо; die Energie – енергія; der Generator – генератор*.

Для німецькомовного наукового стилю характерне вживання **фразеологічних зворотів**, які

або позбавлені стандартного набору перетворень, або зовсім не допускають жодних перетворень значення. Такі фразеологізми спричиняють труднощі у процесі перекладу на українську мову, наприклад: *Wie man's nimmt; So was lebt nicht! Da beißt die Maus Faden ab; So schnell schließen die Preußen nicht; Befehl ist Befehl* тощо. Виокремлені фразеологічні одиниці у німецькомовних науково-медичних текстах не є однаковими за своєю структурою та семантикою. Вони представлені фразеологічними поєднаннями, фразеологічними єдностями та фразеологічними зрощеннями. Фразеологічним поєднанням притаманні такі комплекси, як «дієслово + іменник», «іменник + прийменник», «прикметник + прислівник». Наприклад, *der (Klapper-) Storch kommt zu j-m; die Jacke paßt j-m* і т.д.

Фразеологічні єдності – це обороти, компоненти яких не мають зв'язаного значення. Це фразові штампи, кліше, терміни, значення компонентів яких фразеологічно не обмежені. Наприклад, *es ist zu beachten, dass ...; zusammenfassend kann man sagen, dass ...; es ist zu beachten, dass ...; es ist festgestellt, dass ...; man kann hinzufügen, dass ...*.

(1) „Das ist wichtig, da so für zukünftige Prognosen des Meeresspiegels grundsätzlich die Summe der Schmelzraten und die Wärmeaufnahme der Ozeane zu beachten ist“, sagt Frederikse [wissenschaft-aktuell.de, 21.08.2020].

(2) Sie stellten schließlich fest, dass die mit der Brutpflege beschäftigten Männchen im Vergleich zu anderen Artgenossen deutlich weniger Nahrung aufnehmen, so dass sich ihr körperlicher Zustand verschlechterte [wissenschaft-aktuell.de, 11.01.2021].

Фразеологічні зрощення – це обороти з невмотивованим значенням, з нерозкладеними складовими компонентами. Знання аспектів німецької фразеології дозволить українським науковцям успішно працювати над німецькомовними науковими текстами.

У німецькомовних наукових текстах трапляються також **стилістично нейтральні лексичні одиниці**, відбір яких із загальнолітературної мови обумовлений традиціями та нормами наукового спілкування. Ще однією особливістю організації мовних засобів в аналізованих текстах є їх узагальнено-абстрактний характер на лексичному та граматичному рівнях. Узагальненість і абстрактність надають науковим текстам єдиного функціонально-стилістичного забарвлення.

Фахівці використовують спеціальну загально-технічну лексику. Це – слова та поєднання, які не

мають властивостей терміна, але вживані майже виключно у певній сфері спілкування вузьким колом фахівців. Ці звичні їм слова і вирази, дозволяють фахівцям зосереджуватися на суті справи, а чи не шукати ті чи інші способи вираження поняття чи змісту предмета висловлювання. Таку лексику можна рідко зустріти в термінологічних словниках, хоча вона притаманна науково-технічному стилю не менш, ніж терміни.

Для загальнонавчальної лексики наукового стилю характерне використання абстрактних слів, які переважають над конкретними (*Verdunstung, Gefrieren, Gabe, Abstand usw.*): Ein Mindestabstand von anderthalb Metern gilt als wichtige Maßnahme gegen eine Ansteckung mit SARS-CoV-2-Viren [wissenschaft-aktuell.de, 24.09.2020].

У абстрактних і узагальнених значеннях використовуються як слова з абстрактною семантикою, так і слова, що позначають конкретні предмети об'єктивної реальності. У науковому викладі майже не вживаються слова, що виражають поодинокі поняття та конкретні образи. Узагальнено-абстрактний характер мовлення підкреслюється також вживанням спеціальних слів типу *gewöhnlich, immer, immerhin, stets, jeder* тощо, наприклад: *Aber immerhin konnten 4,1 Prozent der Energie des Sonnenlichts in das Syngas-Gemisch überführt werden* [wissenschaft-aktuell.de, 20.07.2022].

Німецькомовні наукові тексти істотно відрізняються від розмовної та літературної мови наявністю розгорнутих складних речень з інфінітивними оборотами (1), поширеними означеннями (2) та вставними конструкціями (3):

(1) Sie schlagen nun vor, die Mechanismen der polaren Verstärkung noch genauer zu untersuchen [wissenschaft-aktuell.de, 15.08.2022].

(2) So stieg der Ertrag von sechs in einer Reihe stehenden Windrädern bei durchschnittlichen Windstärken um 7 bis 13 Prozent [wissenschaft-aktuell.de, 03.07.2021].

(3) In den vergangenen Jahren zeigten bereits mehrere Studien, dass Windverwirbelungen die Stromausbeute von Windparks stark beeinflussen [wissenschaft-aktuell.de, 03.07.2021].

У німецькомовних наукових текстах трапляються численні та різноманітні за складом засоби зв'язку самостійних речень, абзаців, різних за довжиною відрізків тексту. Для зв'язку висловлювань та окремих абзаців можуть використовуватися лексичний повтор (1), вказівні (2) та особові займенники третьої особи (3), займенникові прислівники (4), сполучники (5).

(1) *Asiatische Honigbienen setzen Dung und Hühnermist als chemische Waffen ein, um ihr Nest gegen Riesenhornissen zu verteidigen.* < ... > *Die verschiedenen Arten von Honigbienen verfügen über mehrere Strategien, um ihr Nest gegen Angreifer zu verteidigen.* < ... > *Europäische Honigbienen sind weit weniger von Hornissen bedroht und haben deshalb keine vergleichbare Abwehrstrategie entwickelt* [wissenschaft-aktuell.de, 10.12.2020].

(2) *Großen Anteil hat beispielsweise die Eis-Albedo-Rückkopplung. Diese berücksichtigt den Rückgang der Eisschichten, die das Sonnenlicht reflektieren* [wissenschaft-aktuell.de, 15.08.2022].

(3) *Die Wissenschaftler suchten daher nach Wirkstoffen, die die Produktion dieses Hormons verstärken. Für ihr Screening nutzten sie menschliche Zellkulturen und testeten die Wirkung von mehr als 6000 Substanzen auf die Aktivierung des GDF15-Gens* [wissenschaft-aktuell.de, 25.02.2022].

(4) *Diese berücksichtigt den Rückgang der Eisschichten, die das Sonnenlicht reflektieren. Die dadurch freigelegten Wasser- und Landflächen absorbieren wegen ihrer dunkleren Färbung mehr Sonnenlicht und wärmen sich stärker auf* [wissenschaft-aktuell.de, 15.08.2022].

(5) *Diese Substanz hemmt die Zellteilung und wurde deshalb bereits in klinischen Studien für die Eignung als Krebsmedikament geprüft* [wissenschaft-aktuell.de, 25.02.2022].

Як продемонстрували приклади, у текстах наукового стилю поширене таке явище, як багаторазове вживання лексичних одиниць, передусім термінів, адже наукове спілкування неможливе без використання термінології, оскільки в галузі науки необхідно максимально точно визначати поняття та явища дійсності, що відображають точність та об'єктивність наукових міркувань. Повторення будь-якого слова чи словосполучення у науковому тексті часто служить мовним засобом вираження загального компонента думки і пов'язує окремі фрази тексту. Загальний компонент думки може називатися одним і тим самим словом, тобто використовується буквальний лексичний повтор.

Іншими словами, особові, відносні та вказівні займенники пов'язують два речення, заміщаючи певний член речення або вказуючи на зміст всього підрядного речення, його частини або усього відрізка тексту. При побудові **номінативних ланцюжків** використовуються також слова-синоніми, трапляються гіпонім-гіперонімичні та гіперонім-гіпонімичні зв'язки. Розглянемо побудову номінативних ланцюжків на прикладі наукової статті під

назвою «*Bienen wehren Hornissen mit Fäkalien ab*» [wissenschaft-aktuell.de, 10.12.2020].

В аналізованому тексті предмет дослідження науковців – бджоли (*Bienen*), представлений у заголовку, повторюється упродовж тексту десять разів. Іменник *Bienen*, іноді у сполученні з прикметниками, займає ініціальні позиції у сильних позиціях тексту, а саме: у заголовку, інтродуктивному блоці (1) та першому абзаці головного блоку (2) та прикінцевому абзаці (3):

(1) *Asiatische Honigbienen setzen Dung und Hühnermist als chemische Waffen ein, um ihr Nest gegen Riesenhornissen zu verteidigen.*

(1) *Die verschiedenen Arten von Honigbienen verfügen über mehrere Strategien, um ihr Nest gegen Angreifer zu verteidigen.*

(2) *Europäische Honigbienen sind weit weniger von Hornissen bedroht und haben deshalb keine vergleichbare Abwehrstrategie entwickelt.*

У наведеному прикладі тексту просліджується ще один номінативний (референційний) ланцюжок – це ідентифікація вчених, які проводили дослідження. Перше згадування про вчених представлено у середині головного блоку словосполученням, яке надає найбільш повну ідентифікацію вченого (*die Leiterin der Forschergruppe Heather Mattila vom Wellesley College in Massachusetts*): «*Das ist das erste Beispiel von Werkzeuggebrauch durch Honigbienen in der Natur*», *sagt die Leiterin der Forschergruppe Heather Mattila vom Wellesley College in Massachusetts*. У процесі розгортання подій вчені ідентифікуються загальним іменником *Biologen*, який займає ініціальну позицію у реченні: *Die Biologen haben zudem erstmals dokumentiert, dass Honigbienen auch feste Substanzen sammeln, die nicht – wie Pollen und Harz – pflanzlichen Ursprungs sind, sondern von Säugetieren oder Vögeln stammen*.

Крім того ідентифікація дослідників відбувається за допомогою словосполучення *Mattila und ihre Kollegen* та загального іменника *die Forscher* також у головному блоці подій: *Mattila und ihre Kollegen bestätigten zunächst Berichte einiger vietnamesischer Imker, wonach ihre Bienen nach abgewehrten Angriffen von Hornissen Material aus dem Dung von Wasserbüffeln sammelten und am Eingang ihres Bienenstocks deponierten. Wie die Forscher beobachteten, wurde ein Nest umso weniger von Hornissen der Art Vespa soror attackiert, je stärker sein Eingangsbereich mit Flecken von Fäkalien markiert war*.

З огляду на це, можна дійти висновку, що позиція одиниць, що складають номінативні

ланцюжки у тексті, визначає ступінь важливості інформації. Так, висунення номінативних одиниць в ініціальну позицію структурних частин тексту акцентує увагу на предметі, що позначають ці одиниці, як в аналізованому тесті: бджоли як предмет дослідження розглядаються автором наукової статті як найважливіший аспект статті. У свою чергу, одиниці, які розташовані у медіальній позиції тексту, тобто у головному блоці, хоча і знаходяться на початку речення, не мають такого важливого значення у повідомленні.

Висновки. Отже, лінгвостилістичні особливості німецькомовних текстів наукової тематики представлені як спеціальною, так і нейтральною лексикою, у якій переважають композити, запозичення, терміни. У наукових текстах превалюють складносурядні та складнопідрядні речення, інфінітивні обороти, поширені означення. Важливу роль у текстопобудові відіграє позиція номінативних одиниць у структурних блоках повідомлень.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у порівняльному дослідженні наукових текстів української та німецької мов.

Список літератури:

1. Боровська О. О. Класифікація партиципціальних клауз у ролі ад'юнкта за функційним критерієм (на матеріалі наукових текстів сучасної німецької мови). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VIII (67). 2020. С. 12–16.
2. Михайлова О. Т. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості / О. Т. Михайлова, А. А. Сидоренко, В. Т. Сухонар. Харків, 2000.
3. Онуфрієнко Т. С. Науковий стиль української мови. Київ : Центр наукової літератури, 2006.
4. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості (Автореферат докторської дисертації). Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ, Україна. 2016. 22 с.
5. Сурмін Ю. П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
6. Glück H., & Rödel M. (Hrsg.). *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart; Weimar : Metzler. 2016. 344 s.
7. Gruber H. (2016). *Das Signalisieren von Kohärenzstrukturen in deutschsprachigen wissenschaftlichen Texten*. 2016. URL: <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/2812/4152>
8. Hinterhölzl R., Catasso N. On the question of subordination or coordination in V2-relatives in German. In I. Reich & A. Speyer (Eds.), *Coand Subordination in German and Other Languages* Hamburg : Buske. 2016. Pp. 99–125.
9. Novotny E. *Stilistik der deutschen Sprache*. Klaipeda : Klaipeda Universität, 2008. 212 s.
10. Repp S., Struckmeier V. *Syntax. Eine Einführung*. Stuttgart/Weimar : Metzler. 2020. 422 s.
11. Stolze R. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. 7., überarbeitete und erweiterte Auflage, Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2018. 329 s.

Karpik M. I., Kushnirchuk O. O., Bodnar O. M. LINGUISTICAL FEATURES OF THE GERMAN SCIENTIFIC TEXT

The research focuses on the scientific German text and its linguistic features. The relevance of the study is due to the need for a complete, comprehensive study of a kind of semiotic system that operates with all its features within a certain framework of the existing modified means of communication. The main purpose of the work is to determine the distinctive linguistic characteristics of the scientific style text in modern German. As an object of research, we consider the texts of scientific subjects presented in German-language journalistic sources. The subject of the study is the lexical and grammatical features of the scientific style of speech of the modern German language. The main method of research is the analysis of the literature on the problem and the consideration of different points of view of the authors, as well as the method of continuous sampling, which was used to create a block of analyzed examples. The material for this study was German-language scientific texts, which were selected by continuous sampling from the site wissenschaft-aktuell.de. The practical significance of the study lies in theoretical information, as well as in some practical tips and recommendations for linguists and stylists, which can be used when teaching the style of the German language in universities, as well as useful for Ukrainian scientists when reading and analyzing German-language scientific literature. The article deals with the lexical and grammatical features of scientific texts. It has been revealed that in German scientific texts, composites, borrowings, quantitatives, special and neutral vocabulary, terms, as well as compound and complex sentences, infinitive phrases, common additions predominate. Understanding the linguistic and stylistic features of German-language scientific texts contributes to an adequate perception of their content.

Key words: adoption, composite, linguo-stylistic feature, German-language scientific text, phraseological phrase.